

การพัฒนารูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Development of a Community Management Model to Solve Poverty Problems of Loei Rajabhat University

พรสวรรค์ ศิริกันจนารณ¹ พงษ์เทพ บุญเรือง² พรกมล ระหาญนอก³

Pornsavarn Sirikanjanaporn¹ Pongthep Bunrueng² Pornkamon Rahannok³

Corresponding Author's Email: pornsavarn.sir@ru.ac.th¹, manpongthep@gmail.com², pornkamon6556@hotmail.com³

(Received: September 5, 2022; Revised: October 11, 2022; Accepted: November, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือนบ้านบุสม อำเภอยางตลาด จังหวัดเลย และบ้านดอนหญ้านาง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลได้รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยเริ่มจากการดำเนินงานโครงการตามกรอบยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ ก่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับรายได้ลดรายจ่ายในครัวเรือน ความรักความสามัคคีในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดี

คำสำคัญ: การพัฒนาแบบ การจัดการชุมชน ความยากจน

Abstract

This article aims to develop of the a community management model to solve the poverty problem by Loei Rajabhat University from the implementation of the Foundation Economic Development Project to raise household incomes in Ban Bu Hom, Chiang Khan district, Ban Hat Bia, Pak Chom district, Loei province, and Ban Don Ya Nang, Mueang district, Khon Kaen province. As a result of data synthesis, a model of community management to solve poverty problems started from the implementation of the project according to the strategic framework of Rajabhat University for local development based on the sufficiency economy philosophy and integration mission relationship, causing career development to raise income and reduce household expenses, and affability with unity in the community participation in the target area will affect the quality of life.

Keywords: development model, community management, poverty

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชายุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Lecturer, Thai, Humanities and social Sciences Faculty, Loei Rajabhat University

² Lecturer, English, Humanities and social Sciences Faculty, Loei Rajabhat University

³ Lecturer, Regional Development Strategies, Humanities and social Sciences Faculty, Loei Rajabhat University

ความนำ

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่สั่งสมมานานจนเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนเชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยพยายามแก้ปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกือบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมาสถานการณ์ความยากจนของไทยดีขึ้นมาก คนยากจนทุกกลุ่มมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยคนยากจนมากลดลงจาก 26.69 ล้านคนในปี 2531 เหลือ 1.82 ล้านคนในปี 2560 ขณะที่คนยากจนน้อยลดลงจาก 7.5 ล้านคนในปี 2531 เหลือ 3.5 ล้านคนในปี 2531 เหลือ 3.5 ล้านคนในปี 2560 แต่กลุ่มคนเกือบจนยังมีแนวโน้มที่ไม่ลดลงมากนัก โดยมีจำนวนสูงถึง 5.4 ล้านคนในปี 2560 ซึ่งความยากจนยังคงกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ และเขตชนบทมีปัญหความยากจนสูงกว่าเขตเมือง (วันฉัตร สุวรรณกิตติ, 2562)

รัฐบาลปัจจุบันมีนโยบายเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนและยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้อยู่ดีมีสุข มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนอยู่บนพื้นฐานความสมดุลดำเนินชีวิตในทางสายกลางมีความพอประมาณอย่างมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ในการพัฒนา สร้างโอกาสในการพัฒนาในชุมชนหมู่บ้านอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้สนับสนุนแผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 ทรงมีพระปณิธานแน่วแน่ที่จะทรงสานต่อโครงการพระราชดำริและพระราชกรณียกิจในการช่วยเหลือประชาชนและเกษตรกร เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยได้น้อมนำพระบรมราชโองการดังกล่าว โดยดำเนินโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ 2 การผลิตและพัฒนาครู ยุทธศาสตร์ที่ 3 การยกระดับคุณภาพการศึกษา และ ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาระบบบริหารจัดการ โดยบูรณาการความร่วมมือภายใน

มหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นคู่ความร่วมมือและเป็นแหล่งให้ความรู้ เป็นที่พึ่งพิงทางวิชาการ โดยมีอาจารย์ บุคลากร นักศึกษาที่มีศักยภาพในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนที่พร้อมขับเคลื่อนพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ตามสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สำหรับการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมายของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้แก่ บ้านหาดเปี้ย ตำบลปากชม อำเภอปากชม บ้านนุสม ตำบลนุสม จังหวัดเลย และบ้านดอนหญ้านาง ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่บูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ตามแนวทางที่กล่าวข้างต้น เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและครอบครัว รวมถึงการได้รับการส่งเสริมหรือดูแลชีวิตได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ครัวเรือนยากจนดังกล่าวสามารถพึ่งตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้รายได้ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการพ้นเกณฑ์ความยากจนและให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้น

1. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

2. ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้ ผู้ศึกษากำหนดพื้นที่ในการดำเนินงานโครงการ ได้แก่ บ้านนุสม อำเภอเชียงคาน บ้านหาดเปี้ย อำเภอปากชม จังหวัดเลย และ บ้านดอนหญ้านาง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ช่วงเวลาระหว่าง ตุลาคม 2561 ถึง มีนาคม 2562

3. คำจำกัดความ

3.1 ความยากจน หมายถึง ภาวะที่ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย รวมทั้งการขาดโอกาสเข้าถึงความอยู่ดีมีสุข

3.2 การแก้ปัญหาความยากจน หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดรายจ่าย รวมทั้งการเข้าถึงความอยู่ดีมีสุข

3.3 รูปแบบการจัดการชุมชน หมายถึง การดำเนินงานร่วมกับชุมชนอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน การพึ่งตนเอง การเสริมสร้างคุณภาพคนให้มีทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน การรวมกลุ่มการสร้างเครือข่าย ความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.4 การพัฒนารูปแบบ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีระบบให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

การแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้ดำเนินงานแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย จำนวน 5 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่เห็นความสำคัญของท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า มีชีวิตชีวา และมีศักยภาพตลอดจนมีทุนชุมชน เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ทุนทางวัฒนธรรมและทุนภูมิปัญญาร่วมกับพลังร่วมในชุมชน เช่น ระบบความรู้และเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชนที่หากได้รับโอกาสและการสนับสนุนส่งเสริมสร้างสัมมาชีพโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความสุขเพิ่มขึ้น มีการอยู่ดีกินดีเพิ่มขึ้นและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้น้อมนำการพัฒนาตามแนวพระราชดำริและหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทานศาสตร์พระราชา หลักการทรงงานที่เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร ได้ทรงสืบสาน รักษา และต่อยอดงานพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่คำนึงถึงภูมิสังคม การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน การวิเคราะห์ทุนชุมชน การวางแผน การดำเนินการโครงการและการประเมินผลที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และมุ่งเน้นพัฒนาบัณฑิต เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจลุ่มลึกในศาสตร์ของการพัฒนาตามศาสตร์

ความรู้ความเข้าใจลุ่มลึกในศาสตร์ของการพัฒนาตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณลักษณะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นผู้มีความรู้ในการพัฒนาร่วมกับชุมชนและมีโอกาสทำงานในพื้นที่เป้าหมายการสร้างเสริมประสิทธิภาพตรงจากชุมชนที่เป็นห้องเรียนที่มีชีวิตจริงในชุมชนตามคุณลักษณะการเป็นนักพัฒนาและพัฒนาชุมชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 และส่งเสริมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เรียนรู้จากสถานการณ์จริง เรียนโดยการปฏิบัติจริง (Active Learning and Learning by doing) ในชุมชนเป้าหมายที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจน เสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก มีความสามารถในการจัดการปัญหาชุมชน โดยใช้ทุนชุมชนและศักยภาพชุมชน สร้างกระบวนการพัฒนา การเรียนรู้ร่วมกันที่นำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน สร้างเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้เพิ่มขึ้น มีเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งและสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ ตอบสนองปรัชญาของมหาวิทยาลัย “อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครอบคลุมในพื้นที่เป้าหมายให้การอยู่ดีมีสุขสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความยากจน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการจัดการชุมชน ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

แนวคิดเกี่ยวกับความยากจนหรือความขาดแคลน มีมาตั้งแต่สมัยอริสโตเติล (284-322 ก่อน ค.ศ.) และสมัยต่อมา Rousseau (1712-1778) และ Karl Marx (1818-1883) ซึ่งมีแนวคิดเห็นต่อความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันของฐานะ เนื่องจากมนุษย์ต้องถูกขูดรีดเอารัดเอาเปรียบจากมนุษย์ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ค่านิยมของคนอังกฤษสมัย ค.ศ. 1887 เห็นว่าครอบครัวกรรมกร ดำรงชีวิตกันอย่างยากลำบากเพราะความยากจน และเป็นคนเกียจคร้านโง่ และขี้ต่ำ และชี้ให้เห็นว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาทางสังคม ไม่ใช่เกิดจากลักษณะของบุคคลเพียงอย่างเดียว Both (อ้างถึงใน อุดม ทุมโฆสิต, 2536) ดังนั้น ความหมายของความยากจนนั้นมีหลายนัย ไม่สามารถกำหนดได้อย่างชัดเจน ในการนิยามความยากจนจึงต้องอาศัยสถานการณ์ของแต่ละสังคมเข้ามาเป็นเกณฑ์การพิจารณาด้วย เช่น ธนาคารโลก (World Bank, 2001) ได้นิยามความยากจนว่า “การที่ไม่สามารถจะบรรลุถึงมาตรฐานการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน

ได้” ซึ่งเป็นการมองในด้านความต้องการอาหารขั้นต่ำของแต่ละบุคคล รวมทั้งเสื้อผ้าที่อยู่อาศัย เป็นต้น สำหรับ World Development Report 2000-2001 Attacking Poverty (วันฉัตร สุวรรณกิตติ, 2562) ได้นิยามความยากจนว่า “ความยากจนมิได้จำกัดแต่เพียงการมีรายได้น้อยและการบริโภคน้อยเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการขาดโอกาสทางการศึกษา การรักษาพยาบาล และโอกาสอื่นในการพัฒนาคน การไร้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างถึงใน วันฉัตร สุวรรณกิตติ, 2562) ได้ให้นิยามความหมายความยากจนในมิติต่างๆ คือ “จนงาน การศึกษา จนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนทางวัฒนธรรมและสังคม จนทางจิตวิญญาณและจรรยาบรรณ” ดังนั้น คนจนไม่ได้จำกัดเฉพาะคนที่ขัดสนทางด้านเศรษฐกิจหรือรายได้เท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม การขาดข้อมูลข่าวสารหรือความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีภาระพึ่งพาสูง การที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐ

Shipman (อ้างถึงใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2545) อธิบายว่า การมองความยากจนสามารถพิจารณาจากปัจจัยหลัก 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านที่หนึ่ง บุคคลที่จะเป็นที่ยากจน เมื่อเขาไม่สามารถเข้าถึงซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกทางสังคม (Social utilities) ซึ่งจำเป็นต่อคุณภาพชีวิต เช่น ไม่มีสถานภาพทางการศึกษาที่ดีพอ ไม่มีสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสม 2) ด้านที่สอง ผู้ที่ยากจนส่วนมากเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดของสังคม ความยากจนเป็นเรื่องของการขาดความเท่าเทียมด้านรายได้เป็นเรื่องของการกระจายรายได้ที่ไม่ยุติธรรม การช่วยให้ผู้ที่ยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้น จะช่วยลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนให้แคบลง 3) ด้านที่สาม ผู้ยากจนเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสในการยกระดับรายได้ของตนให้สูงขึ้น และขาดโอกาสในการที่จะเปลี่ยนอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้น ตลอดจนขาดโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม

ความแตกต่างระหว่างชนชั้นทางสังคมที่มากเกินไป เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ผู้ที่ยากจนมีโอกาสหลุดพ้นจากความยากจนได้ 4) ด้านที่สี่ เป็นผู้ยากจนเพราะตกเป็นเหยื่อของความป่วยทางสังคมความพิการ (The social ills) เช่นเป็นผู้ที่ติดสุราเรื้อรัง ติดการพนัน ป่วยทางจิต เป็นผู้ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น 5) ด้านที่ห้า สถาบันต่างๆ ในสังคมไม่เอื้ออำนวยให้ผู้ที่ยากจนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสังคม ทำให้ผู้ยากจนกลายเป็นกลุ่มไร้พลังอำนาจเป็นผู้ไม่มีค่า ไม่มีศักดิ์ศรีในสังคม ส่วนมากจึงต้องแยกตัวออกจากสถาบันทางสังคมในที่สุด และ 6) ด้านที่หก ลักษณะทางเศรษฐกิจของประเทศ มีส่วนผลักดันให้บุคคลบางกลุ่มต้องกลายเป็นผู้ยากจนเช่น สังคมที่มีระบบเศรษฐกิจก้าวหน้ามาก ส่วนมากไม่ต้องการแรงงานที่มีทักษะต่ำหรือน้อยทำให้คนกลุ่มนี้ต้องว่างงานและกลายเป็นผู้ยากจนของสังคม

ด้วยเหตุผลของปัจจัยในทุกด้าน จึงได้นำเสนอแนวทางแก้ปัญหาความยากจนไว้เป็นแนวทางสำคัญ โดยภาครัฐควรดำเนินการ ดังต่อไปนี้ 1) ควรจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นให้กับผู้ยากจน เพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต 2) ต้องจัดให้มีการรักษาเยียวยาพยาบาลผู้ที่เจ็บไข้มีอาการป่วยและพิการทางสังคม 3) ต้องปรับปรุงสถาบันต่างๆ ของสังคมให้ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้ยากจน 4) ต้องจัดการระบบเศรษฐกิจของสังคม ให้มีความเท่าเทียมในการกระจายรายได้

จากการได้ศึกษาถึงความหมายและคำจำกัดความตามแนวคิดเกี่ยวกับความยากจน จึงทำให้ได้ข้อสรุปว่า ความยากจนไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ในด้านหนึ่งด้านใดตามที่กล่าวมาแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ก่อให้เกิดความทุกข์ยาก ขัดสน อดอยาก แร้นแค้น มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายรวมทั้งการขาดโอกาสเข้าถึงความอยู่ดีมีสุข ไม่มีความสงบสุขในชีวิต จึงทำให้มนุษย์จำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้พ้นจากสภาพความยากจน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้เกิดต่อชีวิต ฉะนั้นการแสวงหาหนทางจึงต้องออกไปให้พ้นจากอาณาบริเวณความยากจนที่ตนดำรงอยู่ การอพยพหลบหนีเข้าเมืองของแรงงานต่างด้าว ก็มีเหตุและปัจจัยที่เหมือนกัน คือ หนีปัญหาความยากจนในถิ่นตนเองออกไปแสวงหาท้องถิ่นอื่น ที่คาดว่าจะได้รับการตอบสนองหลุดพ้นความยากจน ถึงแม้จะยอมใช้แรงงานเข้าแลก เพื่อให้

ได้มาซึ่งรายได้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต ปัญหาความยากจนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การมีรายได้ที่เพียงพอ เป็นต้น

2. การวัดความยากจน

การวัดความยากจน โดยใช้แนวคิดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute poverty) และแนวคิดความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative poverty) ดังนี้ (วันฉัตร สุวรรณกิตติ, 2562)

ความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute poverty) การวัดความยากจนโดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของครัวเรือนออกมาเป็นตัวเงิน เรียกว่า "เส้นความยากจน (Poverty line)" เพื่อใช้เปรียบเทียบกับรายจ่ายหรือรายได้ของครัวเรือน

ความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative poverty) เป็นการวัดความยากจนโดยใช้การเปรียบเทียบมาตรฐานการดำรงชีวิตของครัวเรือนกับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของสังคมโดยเฉลี่ย

แนวคิดความยากจนสัมบูรณ์และแนวคิดความยากจนสัมพัทธ์ เป็นการวัดความยากจนโดยแนวคิดสัมบูรณ์นิยมจะต้องเริ่มจากค่าศูนย์ที่แท้จริง ซึ่งหมายถึงการพิจารณาความยากจนระดับความจำเป็นของร่างกายอันเป็นความจำเป็นทางด้านวัตถุที่พอเพียง ต้องการการดำรงชีวิต วิธีการระบุค่าของความยากจนในระดับเกี่ยวกับค่าครองชีพพอดีสำหรับแนวคิดความยากจนสัมพัทธ์ มีแนวคิดโต้แย้งกับแนวคิดความยากจนสัมบูรณ์ โดยยึดถือหลักการคิดความยากจนต้องเป็นการเปรียบเทียบระหว่างคนสองกลุ่มขึ้นไป โดยมีข้อโต้แย้ง คือ 1) การใช้ระดับค่าใช้จ่ายขั้นต่ำในการดำรงชีพของแต่ละคนไม่เท่ากัน จึงไม่สามารถวัดความยากจนได้เพียงลำพัง จะต้องมีการเปรียบเทียบกับคนอื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน 2) ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมช่องว่างระหว่างคนร่ำรวยและคนยากจนมีมาก การใช้ระดับค่าครองชีพขั้นต่ำของบุคคลจึงไม่เห็นช่องว่างของรายได้การใช้กลุ่มคนเปรียบเทียบจึงเห็นได้ความชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามสองแนวคิดนี้ก็มีข้อดีและข้อจำกัดบ้างในเทคนิคการวัดและจำแนกคนยากจน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความยากจน ทำให้ทราบว่า ความยากจนมีความสัมพันธ์กับแนวทางการพัฒนาประเทศ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาความยากจนคือ ปัญหาของการพัฒนาประเทศ นั่นเอง ความยากจนมันถูก

มองว่าเป็นความล้มเหลวของบุคคลที่เกิดจากความขาดแคลนหรือความไม่เหมาะสมของความรู้ เทคโนโลยี การจัดการเงินทุน จิตสำนึกผู้ประกอบการ รวมทั้งค่านิยมที่ขัดขวางการพัฒนา จนมองว่าเป็น "วัฒนธรรมแห่งความยากจน" และด้วยเหตุนี้ การแก้ไขความยากจนก็คือ การจัดหาจัดการเรื่องต่างๆ ดังกล่าว ตลอดจนการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างของสังคมที่ไม่เอื้อต่อคนจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการเข้าถึงทรัพยากรสำคัญที่ใช้ในการผลิต เช่น ที่ดิน ทุน (ประกาศปีนตบแต่ง, สุภา ยะเมือง และ บัญชร แก้วส่อง, 2546)

การจัดการชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินการอย่างมีระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งต้องอาศัยความรอบคอบและมีวิสัยทัศน์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย หลักบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 8 ประการ (วิรัช วิรัชนิการวรรณ, 2551) ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน การพึ่งตนเอง การเสริมสร้างคุณภาพคนให้มีทั้ง ความรู้และคุณธรรม ควบคู่กัน การรวมกลุ่มการสร้างเครือข่าย ความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งรายละเอียดแต่ละหลักการ มีดังต่อไปนี้

1. ความพอเพียง หมายถึง การที่ประชาชนและชุมชนเน้นการผลิตและบริโภคโดยยึดถือทางสายกลาง ความพอประมาณ และความพอดีในเวลาเดียวกัน และก้าวให้ทันในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายความว่าความพอเพียงในด้าน 1) ด้านจิตใจ คือรู้จักพอ พอประมาณ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ยึดมั่นในทาง สายกลาง 2) ด้านสังคม คือ การมุ่งให้เกิดความสงบสุข ประชาชนมีเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามัคคีร่วมมือเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการเบียดเบียนและเอารัดเอาเปรียบ 3) ด้านวัฒนธรรม คือ การสนับสนุนให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขและบริโภคนิยม 4) ด้านเศรษฐกิจ สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีความยั่งยืนหมั่นเพียร ใน การประกอบสัมมาอาชีพ พึ่งตนเองได้พ้นจากความยากจน มีรายได้เพิ่มสูงขึ้น และพ้นจากการเป็นหนี้สิน 5) ด้านเทคโนโลยี หมายถึง การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพของตนเอง และชุมชน และ

6) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การไม่เบียดเบียน ธรรมชาติมากเกินไป การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอดี คุ่มค่าเกิด ประโยชน์สูงสุด พร้อมกับอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การที่ประชาชนและชุมชนตัดสินใจและลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ตลอดจนอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจปฏิบัติและประเมินผล ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อดทน ความเพียรและสติปัญญา

3. การมีภูมิคุ้มกัน หมายถึง การที่ประชาชนและชุมชนมีการเตรียมความพร้อม รู้เท่าทันต่อผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีความยืดหยุ่นในการปรับตัว มีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน

4. การพึ่งตนเอง หมายถึง ประชาชนและชุมชนสนับสนุนระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่อยู่ได้ด้วยตนเองไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นหรือชุมชนอื่นจนเกินจำเป็น โดยเน้นความสามารถของประชาชนและชุมชนในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเลี้ยงประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ประชาชนหรือชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ คือ การทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดีมีจิตเอื้ออาทร ประนีประนอม เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 2) ด้านสังคม พิจารณาถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของแต่ละชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรงและเป็นอิสระ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของประชาชนในชุมชนอย่างฉลาด และหาทางเพิ่มมูลค่าโดยยึดหลักการของความยั่งยืน ด้านเทคโนโลยีจะพิจารณาถึงการเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน 4) ด้านเศรษฐกิจ คือ การสนับสนุนระบบเศรษฐกิจของชุมชนโดยยึดถือหลักการตนเป็นที่พึ่งแห่งตน มุ่งเน้นการผลิตที่เพียงพอกับความต้องการบริโภค หากเหลือจึงจะจำหน่าย ทั้งนี้ จะต้องมีการประหยัดลดค่าใช้จ่าย ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในชุมชนของตนเอง 5) การเสริมสร้างคุณภาพคน

หมายถึง การเสริมสร้างจิตใจของประชาชนและชุมชนในระดับชาติ เช่น การมีคุณธรรม การละความชั่วและทำความดี การไม่เบียดเบียน มีความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความอดทน ความรอบคอบ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จของชุมชนที่ได้กำหนดไว้ 6) การรวมกลุ่ม หมายถึง การที่ประชาชนและชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม เพื่อให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ และนำมาซึ่งการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น 7) การสร้างเครือข่าย หมายถึง ประชาชนและชุมชนร่วมมือกันสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันอย่าง เป็นระบบและร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน โดยอาศัยหลักการเชื่อมโยงที่ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ 8) ความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนยึดถือการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีสมดุลระหว่างกระแสการแข่งขันจากโลกาภิวัตน์และกระแสท้องถิ่นนิยม มีความหลากหลายในโครงสร้างการผลิต มีการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของท้องถิ่นที่ตั้งมา

จากการศึกษาหลักการจัดการชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวแล้วนั้น สรุปได้ดังนี้การจัดการชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน การพึ่งตนเอง การเสริมสร้างคุณภาพคนให้มีทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน การรวมกลุ่มการสร้างเครือข่าย ความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาจึงนำหลักการทั้ง 8 ประการนี้ ไปวิเคราะห์ชุมชนพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย แล้วนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เพื่อเป็นรูปแบบในการขับเคลื่อนให้ชุมชนประสบความสำเร็จและเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นได้นำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

สารจาก พลเอก ดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ องคมนตรี (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2562) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ตอนหนึ่งว่า “ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและสายพระเนตรอันยาวไกลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร ที่ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษา และทรงมุ่งหมายให้การศึกษาสร้างคนไทย ให้มีคุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ มีทัศนคติที่ดีและถูกต้อง มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงเข้มแข็ง มีอาชีพ มีงานทำ และเป็นพลเมืองดีมีระเบียบวินัย อันเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ ก่อปรกกับการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรให้กับบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี ที่ได้ทรงติดตามและทอดพระเนตร เห็นศักยภาพอย่างเข้าพระทัยลึกซึ้งแก่้นแท้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งผลิตครูที่มีคุณภาพ เป็นแหล่งความรู้วิชาการ และเป็นปราชญ์แห่งการพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถเข้าถึงต้นตอแห่งปัญหาของพลนิกรของพระองค์ในแต่ละท้องที่ และสามารถดำเนินการแก้ไขและพัฒนาอย่างมุ่งเป้าเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน จึงทรงมอบหมายภารกิจให้องคมนตรีแนะนำมหาวิทยาลัยราชภัฏให้ทำงานให้เข้าเป้าในการยกระดับการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นในท้องถิ่น”

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยได้น้อมนำศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร และภายใต้ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี บนฐานศักยภาพและบริบทของมหาวิทยาลัย โดยการกำหนดกรอบแนวคิดจากศาสตร์พระราชาตลอด 70 ปีของการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่และพัฒนาชีวิตของประชาชนที่ทรงใช้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” นำมาสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงปรับปรุงแก้ไขและพระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทยได้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต คือ “3 ห่วง

2 เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยได้ดำเนินโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ 2 การผลิตและพัฒนาครู ยุทธศาสตร์ที่ 3 การยกระดับคุณภาพการศึกษา และยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาระบบบริหารจัดการ โดยบูรณาการความร่วมมือภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นคู่ความร่วมมือและเป็นแหล่งให้ความรู้ เป็นที่พึ่งพิงทางวิชาการ โดยมีอาจารย์ บุคลากร นักศึกษาที่มีศักยภาพในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนที่พร้อมขับเคลื่อนพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ตามสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สำหรับการดำเนินงานโครงการที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมายของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้แก่ บ้านหาดเปี้ย ตำบลปากชม อำเภอปากชม และบ้านบุสม ตำบลบุสม จังหวัดเลย บ้านดอนหญ้านาง ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่บูรณาการพันธมิตรตามแนวทางที่กล่าวข้างต้น เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและครอบครัว รวมถึงการได้รับการสงเคราะห์หรือดูแลชีวิตได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ครัวเรือนยากจนดังกล่าวสามารถพึ่งตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้รายได้ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการพ้นเกณฑ์ความยากจนและให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานในระยะเริ่มแรก คือ การศึกษาบริบทชุมชนตั้งแต่ประวัติศาสตร์ ชุมชน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ และวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน วิเคราะห์

ทุนชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนทางภูมิปัญญาเพื่อได้มาซึ่งปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นข้อมูลในการพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนเป้าหมายและหาทางเลือกรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของตนเอง ต่อจากนั้นจึงดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. แต่งตั้งและประชุมคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ เพื่อสร้างความเข้าใจ ขั้นตอน วิธีการและแนวทางการดำเนินงานและพัฒนาทีมงานให้เข้าใจขั้นตอนการดำเนินงานทั้ง 3 ระยะคือ ระยะต้นน้ำ ระยะกลางน้ำ และระยะปลายน้ำ

2. เริ่มดำเนินงานระยะต้นน้ำ คือ ลงพื้นที่เป้าหมาย ประสานงานกลุ่มเป้าหมายและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและสร้างพื้นที่ความไว้วางใจ วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน วิเคราะห์ทุนชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนร่วมกับชุมชนร่วมกันวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและประสานงานเครือข่ายโดยใช้วิธีการที่หลากหลายวิธีการ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมระดมความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม เป็นต้นโดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ ประเด็นการสนทนากลุ่ม เป็นต้น

3. ประเมินผลกิจกรรมระยะต้นน้ำ และจัดทำรายงานสรุปกิจกรรมระยะต้นน้ำ (Inception report)

4. ดำเนินการระยะกลางน้ำ โดยดำเนินการตามแผนและรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น กิจกรรมการอบรมอาชีพเสริม สร้างอาชีพ กิจกรรมแปรรูปผลผลิต กิจกรรมลดรายจ่าย กิจกรรมศึกษาดูงาน เป็นต้น เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ครอบคลุมในพื้นที่เป้าหมายจังหวัดเลยและจังหวัดขอนแก่น

5. ประเมินผลกิจกรรมระยะกลางน้ำและจัดทำรายงานสรุปกิจกรรมระยะกลางน้ำ (Interim report)

6. ดำเนินการระยะปลายน้ำ คือ ถอดบทเรียนและประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ของกลุ่มเป้าหมาย

7. ประเมินผลกิจกรรมระยะปลายน้ำและจัดทำรายงานสรุปกิจกรรมระยะปลายน้ำ (Final report)

ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อยกระดับรายได้ของชุมชน 3 ชุมชน ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น พ้นจากเส้นความยากจนและมีแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการดำเนินงานดังกล่าว สามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ดังนี้

1. การพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับรายได้ และลดรายจ่าย จากสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในปัจจุบันโดยส่วนใหญ่มีวิถีการดำรงชีวิตที่ยึดวัตถุเป็นสิ่งจำเป็นต้องการพึ่งพาตัวกลางในการแลกเปลี่ยน คือ “เงิน” ความยากจนในทัศนคติของคนบางกลุ่มจึงถูกวัดจากปริมาณการรับและใช้จ่ายเงิน เพื่อสนองความต้องการ และได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิต การแก้ไขปัญหาความยากจนจากมุมมองนี้ คือ การส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความตระหนักที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์บางอย่าง ที่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลด้านชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การพัฒนาอาชีพบนฐานศักยภาพและทรัพยากร การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น การเพิ่มรายได้ การลดค่าใช้จ่ายที่จำเป็นโดยการผลิตอาหารและสิ่งของเพื่อใช้เอง รู้จักประหยัด อดออม และสร้างภูมิคุ้มกันในตัว ดังนั้น การรื้อฟื้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

จากผลการดำเนินงานโครงการเพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 หมู่บ้าน มีดังนี้

บ้านนุ้ม อำเภอยางตลาด จังหวัดเลย ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกผลไม้หลากหลายชนิด เช่น มะม่วง ทุเรียน เงาะ มังคุด ฯลฯ แต่ที่มีชื่อเสียงมากก็คือ เป็นแหล่งผลิตมะม่วงส่งจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงส่งเสริมการแปรรูปมะม่วงได้แก่ แยม ไอศกรีม มะม่วงแช่อิ่ม เป็นต้น สำหรับบ้านหาดเปี้ย อำเภอกาบัง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่ติดชายฝั่งแม่น้ำโขง

และเป็นพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตจากภาครัฐให้ประชาชนในหมู่บ้านสามารถเก็บหินในแม่น้ำโขงจำหน่ายได้ จึงพัฒนาระบบการจัดจำหน่ายหิน และพัฒนาทำเป็นพรมหินสำหรับนอนเท้าเพื่อสุขภาพ การเพนท์หินให้มีสีสันสวยงาม ฯลฯ และบ้านดอนหญ้านาง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีการส่งเสริมอาชีพเพาะเห็ดและแปรรูปเห็ด ได้แก่ เห็ดทอดกรอบ เห็ดเห็ด ส่งเสริมคุณภาพผ้าไหมเพื่อเข้าสู่มาตรฐาน เป็นต้น

2. การบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคง ทางเศรษฐกิจในระดับบุคคลส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้าน จากการศึกษา พบว่า ปัญหาและสาเหตุของความยากจนมาจากสาเหตุสำคัญสองประการ คือ สาเหตุจากปัจจัยภายในตัวบุคคล และสาเหตุจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ดังนั้นแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนนั้น นอกจากรัฐบาลต้องเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังแล้ว การบูรณาการพันธกิจให้มีการประสานความร่วมมือกับองค์กรทั้งหน่วยงานภาคราชการ เอกชน ประชาสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมคิดและปฏิบัติในการแก้ปัญหาความยากจน จนเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือระยะยาว โดยมีการมุ่งเน้นการเสริมสร้างให้ตัวบุคคลและชุมชนท้องถิ่น มีการพึ่งพาตัวเองในการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้มี รายได้เพียงพอในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป ซึ่งบุคคลและหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ องค์กรบริหารส่วนตำบล สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย การมีส่วนร่วมเป็นหลักการพื้นฐานและองค์ประกอบสำคัญในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เพราะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยที่ไม่ต้องรอรับนโยบายหรือคำสั่งจากรัฐฝ่ายเดียว ทั้งนี้ เพราะแต่ละท้องถิ่นมีทรัพยากร สภาพแวดล้อม การสั่งสมทาง ภูมิปัญญา ตลอดจนเงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกัน อันเป็นผลให้ความต้องการและ

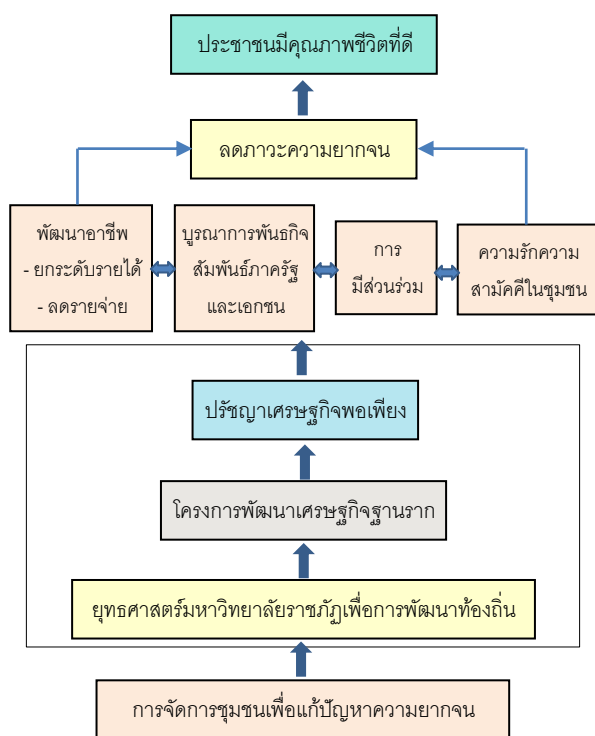
แนวทางการจัดการประโยชน์สุขของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไป ด้วย การส่งเสริมให้แต่ละท้องถิ่นสามารถปกครองตนเองได้ตามสมควร จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสอดคล้องกับความเหมาะสมกับความเป็นจริงภายในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของท้องถิ่นเอง อันน่าจะเกิดผลดีต่อการพัฒนาท้องถิ่นมากกว่าที่รัฐเป็นผู้กำหนดหรือควบคุม เพราะการดำเนินการของรัฐโดยทั่วไปย่อมผ่านทางเจ้าหน้าที่ของส่วนกลาง ซึ่งจะมีบทบาทหรือทัศนคติที่มุ่งรักษาประโยชน์ของรัฐจนอาจละเลยความต้องการและความจำเป็นที่แท้จริงของแต่ละท้องถิ่น

จากหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมที่ได้นำมาวิเคราะห์ประสิทธิภาพการทำงานในพื้นที่เป้าหมาย พบข้อมูลที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ความจริงใจและเอาใจใส่ในการแก้ปัญหาความยากจนของผู้นำชุมชน โดยผู้นำมีบทบาทสำคัญในการประสานการทำงานของทุกฝ่ายให้เป็นไปด้วยความราบรื่น ตลอดจนส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้ร่วมแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการในการหาแนวทางการพัฒนาอาชีพ การลดรายจ่ายครัวเรือน ในลักษณะการจัดการความรู้ในการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างเห็นคุณค่า ตั้งแต่ระยะต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ

4. ความรักความสามัคคีในชุมชน ประเทศที่มีประชาชน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ประเทศนั้นก็เจริญ เช่นเดียวกัน ชุมชนใดมีประชาชน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ชุมชนนั้นก็เจริญ ความรักความสามัคคีของคนในชุมชนจะทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานให้บรรลุผล มีความจริงใจในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เห็นอกเห็นใจกัน แบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่แข่งขัน ซึ่งนำไปสู่สังคมที่มีความรัก ความเข้าใจ เอื้ออาทรต่อกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นในชาติโดยรวมอย่างมั่นคงและยั่งยืนในสังคมต่อไป ในทางตรงกันข้าม หากชุมชนที่มีความแตกแยกทางความคิด การแบ่งกลุ่มแบ่งฝ่าย ขาดความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น จนกลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก็จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และในขณะเดียวกัน จากกระบวนการดำเนินงานโครงการยิ่งทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น

ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา ก็เกิดความรู้ความเข้าใจร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชน

จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นภาพประกอบ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทสรุป

การดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน สามารถสรุปองค์ความรู้จากการทำงานในพื้นที่เป้าหมายเป็นรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยเริ่มจากการดำเนินงานโครงการตามกรอบยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ ก่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือน การมีส่วนร่วม ความรักความสามัคคีในชุมชน และคุณภาพชีวิตที่ดี

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ พิทยา ว่องกุล. (2545). *วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพฯ: เติตสันเพรส.
- ประกาศ ปันตบแต่ง, สุภา ไยเมือง และ บัญชร แก้วส่อง. (2546). *การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส: กลุ่มเกษตรกร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วันฉัตร สุวรรณกิตติ. (2562). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “ความยากจนของไทย” ใน กำหนดการอบรมหัวข้อ “การบูรณาการพันธกิจเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในท้องถิ่น” ภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ณ ห้องประชุมชั้น 9 อาคารอเนกประสงค์ (อาคาร 23) คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2551). *การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน*. กรุงเทพฯ: ธรรมมลพิมพ์.
- สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2562). *ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ฉบับปรับปรุง 11 ตุลาคม 2561*. กรุงเทพฯ: สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- อุดม ทุมโฆสิต. (2536). *ลักษณะและสาเหตุของปัญหาความยากจนของครอบครัวชนบท: กรณีจังหวัดสงขลา*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- World Bank. (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington: Oxford University Press.